

Gieten, Bloemakkers gebied G fase 1: Een opgraving met beperkingen.

drs. N.T.D. Eeltink

Augustus 2005
BAAC - rapport 05.115

BAAC rapport 05-115.pdf

BAAC bv

Bouwhistorie
Archeologie
Architectuurhistorie
Cultuurhistorie

9072

Gieten, Bloemakkers gebied G fase 1: Een opgraving met beperkingen.

Bouwhistorie
Archeologie
Architectuurhistorie
Cultuurhistorie

BAAC bv

drs. N.T.D. Eeltink

Augustus 2005
BAAC - rapport 05.115

Colofon

ISBN: 905985358X

Redactie: drs. R.J.M. van Genabeek

Tekst: drs. N.T.D. Eeltink

Veldwerk: drs. N.T.D. Eeltink

drs. K. Spijker

Vondstdeterminatie: niet van toepassing

Kartografie: J. Heersink

Copyright: Gemeente Aa en Hunze & BAAC bv, 's-Hertogenbosch / Deventer

gecontroleerd	drs. J. Krist	<i>JK</i>	10/8/05
geautoriseerd (senior archeoloog)	drs. J. Krist	<i>JK</i>	16/8/05

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van gemeente Aa en Hunze en/of BAAC bv te Deventer.

BAAC bv

onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

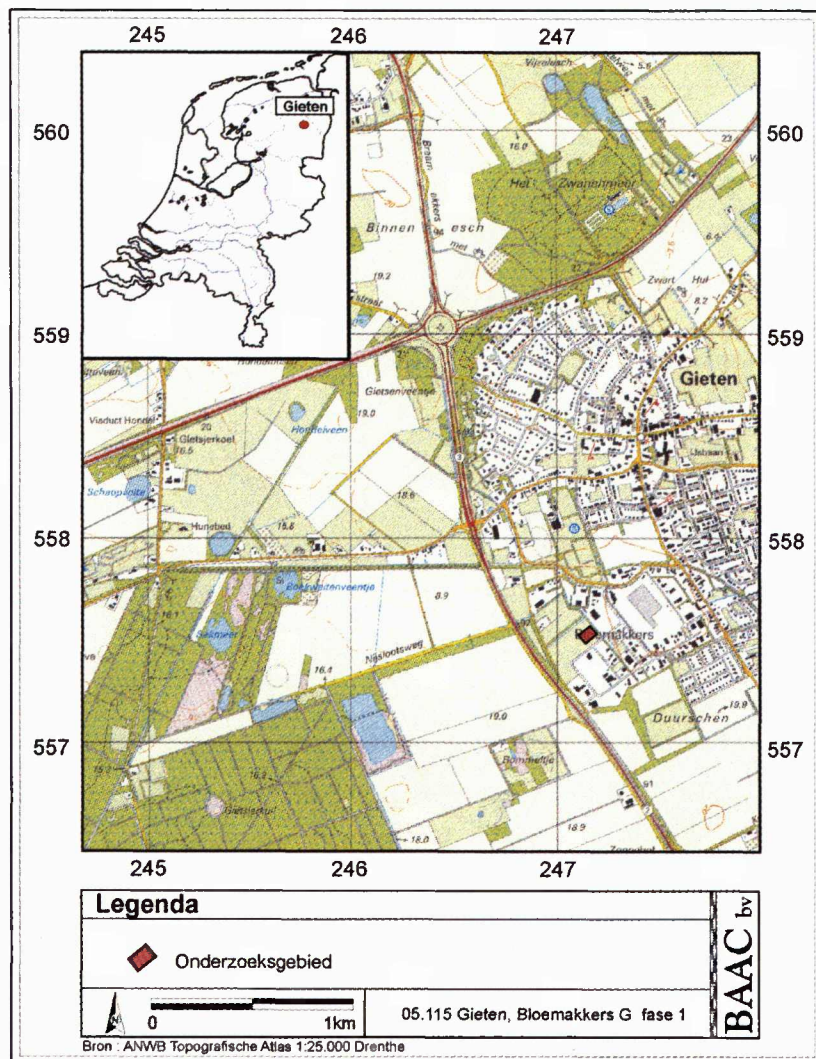
Hofstraat 4-6
7411 PD Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 618 430
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

- 1 Inleiding & Administratieve gegevens
- 2 Context
- 3 Vraagstellingen
- 4 Werkwijze
- 5 Resultaten
- 6 Conclusie
- 7 Waardering en aanbeveling
- 8 Begrippenlijst

1 Inleiding

In opdracht van gemeente Aa en Hunze werd van 4 tot en met 7 april 2005 een opgraving met beperkingen uitgevoerd vanwege graafwerkzaamheden verricht op het bedrijventerrein Bloemakkers (deelgebied G) ten noorden van de Vlintenstraat te Gieten (gemeente Aa en Hunze, afb. 1) (de Roller 2003, 8 & 12).

Afbeelding 1: Ligging van het onderzoeksgebied.

Deze graafwerkzaamheden werden uitgevoerd in het kader van de aanleg van een bouwput voor twee bedrijfspannen met omliggende bestrating ten behoeve van het bedrijf "Timmer en Timmerman Mechanisatie". De opgraving met beperkingen werd uitgevoerd door het onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuurhistorie en Cultuurhistorie (BAAC bv).

De bouwput had een oppervlak van 4800m² (60 bij 80 m) en werd ontgraven tot een gemiddelde diepte van circa 1 meter.

Administratieve gegevens:

Gemeente:	Aa en Hunze
Plaats:	Gieten
Toponiem:	Bloemakkers
Objectcode:	AAHBL
BAAC-projectcode:	05.115
Centrum coördinaten:	247.100 / 557.500
Kaartblad:	12G
ROB-onderzoeksmelding (CIS-code):	9872
Opdrachtgever:	Gemeente Aa en Hunze
Contactpersoon:	ing. Ch.A.M. Houx
Bevoegd gezag:	Gemeente Aa en Hunze
Contactpersoon:	ing. Ch.A.M. Houx
Uitvoerder:	BAAC bv

2 Context

Gieten ligt binnen de indeling in archeoregio's van Nederland in archeoregio 1 en is onderdeel van het Noordelijke Zandgebied (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 2002). Het Noordelijke Zandgebied bestaat hoofdzakelijk uit een tussen stuwwallen gelegen keileemplateau en omvat heel Drenthe en delen van Overijssel, Groningen en Friesland. Dit uitgestrekte zandgebied werd in de eerste instantie gevormd in het Pleistoceen gedurende de laatste twee ijstijden: het Saalien (250.000 tot 130.000 jaar geleden) en het Weichselien (115.000 tot 10.000 jaar geleden). In het Saalien was een aanzienlijk deel van Nederland met landijs bedekt. De invloed van het landijs op het landschap rond Gieten in het Saalien is goed merkbaar aan de keileem en de zwerfkeien die in het Saalien werden afgezet en in de omgeving van Gieten algemeen voorkomen. Daarnaast werd gedurende het Saalien door het landijs het reliëf bepaald. Voor dit onderzoek is de Hondsrug het belangrijkste onderdeel van het reliëf van Drenthe. Het onderzoeksgebied ligt op de westelijke flank van de Hondsrug. Op delen van de sedimenten uit het Saalien werd in het Weichselien dekzand afgezet. In het Weichselien heeft het landijs Nederland niet bereikt. Het dekzand werd aangevoerd door de wind onder de koude en droge omstandigheden die in deze periode heersten. In het dekzand ontstonden in de loop der tijd natuurlijke bodemprofielen (zie: Eeltink & Nales 2005, 12-14). De vegetatie die in het Holoceen opkomt legt vervolgens het landschap 'vast'. Het bodemtype in het onderzoeksgebied is volgens de bodemkaart een veldpodzol (Stichting voor Bodemkartering 1977).

Op deze natuurlijke basis zijn door langdurige plaggenbemesting vanaf de Middeleeuwen op akkers sterk humeuze pakketten cultuurdek ontstaan. Men bracht een mengsel van mest en plaggen dat zich tijdens de wintermaanden in de stallen had opgehoopt op de akkers op. Dat gebeurde met name op de betere gronden met dekzand. Uiteindelijk ontstonden daardoor dikke pakketten vruchtbare grond. Deze cultuurdekken worden esdek genoemd en spreekt men vaak van een esdekkenlandschap. Onder esdekken zijn vindplaatsen van voor de Late

Middeleeuwen vaak goed bewaard door de bescherming die het esdek biedt tegen verstoringsen. Vooral bescherming tegen het jaarlijkse ploegen is cruciaal. De Drentse esdekken in zijn in het algemeen dunner dan in het oosten en zuiden van Nederland (Spek 2004, 654-723). Het onderzoeksgebied bevindt zich in de zuidelijke randzone van de voormalige Zuideresch bij Gieten.

Het Noordelijke Zandgebied heeft een lange bewoningsgeschiedenis die begint in het Paleolithicum (zie tabel 1) (Waterbolk 1985).

Paleolithicum	tot 8800 v. Chr.
Mesolithicum	8800 – 4900 v. Chr.
Neolithicum	5300 – 2000 v. Chr.
Bronstijd	2000 – 800 v. Chr.
IJzertijd	800 – 12 v. Chr.
Romeinse Tijd	12 v. Chr. – 450 n. Chr.
Middeleeuwen	450 – 1500 n. Chr.
Nieuwe Tijd	1500 n. Chr. – heden

Tabel 1: Verdeling van de Nederlandse geschiedenis in perioden.

In de omgeving van Gieten zijn in het verleden vondsten uit vrijwel alle archeologische perioden aangetroffen (de Roller 2003, afbeelding 2 & bijlage 1). Rondom Gieten zijn monumenten als hunebedden en grafheuvels te bewonderen. Onderzoek naar de veenvulling van het Gietensveentje bij de rotonde in de RW34 iets ten noorden van het onderzoeksgebied leverde aanwijzingen op voor landbouwactiviteiten rond 4050 voor Christus (Bakker 2003). Daardoor bleek de introductie van landbouw in het gebied eerder te hebben plaatsgevonden dan tot dan toe gedacht. Het gebied rondom Gieten heeft een aanzienlijke archeologische rijkdom. Daarnaast heeft het grootste deel van dit gebied een hoge archeologische verwachtingswaarde gekregen op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) die hoofdzakelijk is gebaseerd op bodemkundige gegevens (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 2000).

Eerder booronderzoek maakte duidelijk dat in het onderzoeksgebied de oorspronkelijke natuurlijke bodem weliswaar is afgetopt, maar dat plaatselijk nog resten van deze bodems aanwezig zijn (de Roller 2003, 8). Het betreft dan (een deel van) een B-horizont. De aanwezigheid van delen van het natuurlijke bodemprofiel maakt het mogelijk dat ingravingen uit het (verre) verleden, archeologisch grondsporen genoemd, nog aangetroffen zouden kunnen worden. Grondsporen kunnen bijvoorbeeld resten van staanders van houten gebouwen of waterputten zijn.

Bij een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven in het najaar van 2005 werd zo'n 300 m zuid-westelijk van het onderzoeksgebied een nederzetting van de Trechterbekercultuur, algemener bekend als de Hunebed-bouwers, ontdekt (Eeltink & Nales 2005). De datering is vermoedelijk rond 3300 – 3200 voor Christus.

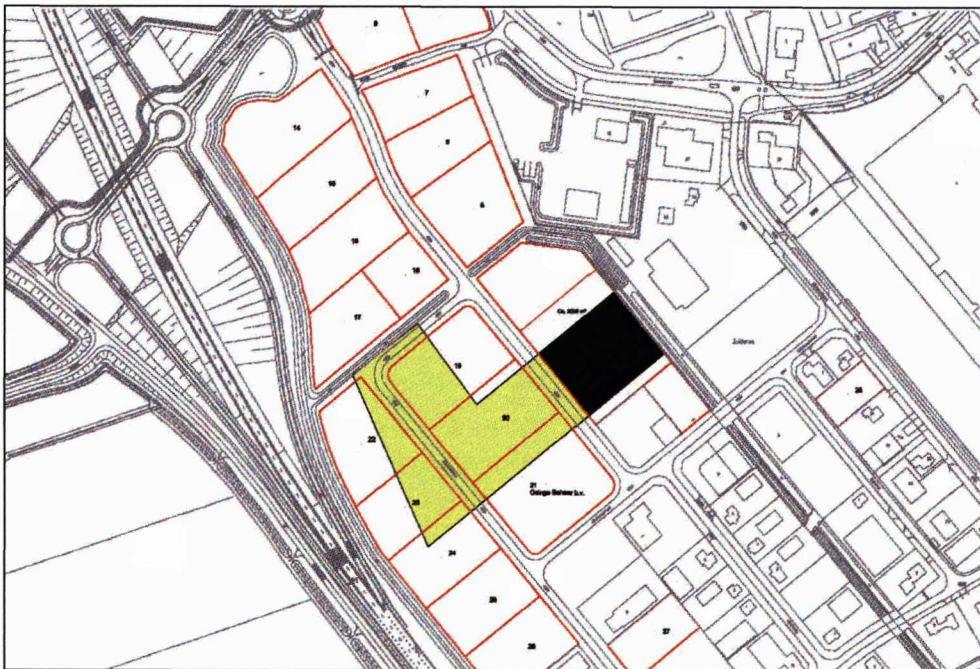
De combinatie van een uit booronderzoek gebleken relatief intacte bodem en de geringe afstand tussen het onderzoeksgebied en de bovengenoemde nederzetting maakten archeologisch onderzoek noodzakelijk.

3 Vraagstellingen

In het voor het onderhavige onderzoek op gestelde Programma van Eisen (PvE) zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd (van Genabeek & Eeltink 2005):

- 1 Zijn archeologische vondsten en/of grondsporen in het onderzoeksgebied aanwezig?
- 2 Hoe is de horizontale en verticale gaafheid van het bodemarchief ter plekke?
- 3 Wat is de aard en de ouderdom van aangetroffen vondsten en grondsporen?
- 4 Hoe is de conservering van vondsten en grondsporen?
- 5 Is er een relatie tussen aangetroffen grondsporen en mobilia?
- 6 Wat is de ruimtelijke verspreiding van vondsten en grondsporen?
- 7 Wat is de zeldzaamheid van de aangetroffen vondsten en grondsporen binnen de archeoregio?
- 8 Hoe groot is de informatiewaarde van de aangetroffen vondsten en grondsporen?
- 9 Is er een relatie te leggen tussen het onderzoeksgebied en de nabij gelegen nederzetting van de Trechterbekercultuur?
- 10 Wat is de aard en de verstoringsgraad van de aanwezige bodem?
- 11 Kan het landschap en de wijze van gebruik in het verleden gereconstrueerd worden? Zo ja, welk beeld roept de reconstructie op?
- 12 Kunnen de resultaten van het onderzoek archeologische verwachting van aangrenzende terreinen bevestigen of aanpassen? Zo ja, hoe?

4 Werkwijze

Afbeelding 2: Locatie van de bouwput (in zwart) op het bedrijventerrein Bloemakkers.

Het doel van de hier gerapporteerde opgraving met beperkingen was het controleren van de bodem op archeologische vondsten en sporen tijdens de graafwerkzaamheden

voor de aanleg van een bouwput (afb. 2). Richtlijn bij het onderzoek was een Programma van Eisen (van Genabeek & Eeltink 2005).

In overleg met de aannemer werd bij het uitgraven van de bouwput het graafwerk laagsgewijs met een graafmachine uitgevoerd. Daarbij werd na elke graafbeweging van de graafmachine het vrijgelegde oppervlak geïnspecteerd op archeologische vondsten en grondsporen. Tevens werd de bodemopbouw bekeken en vastgelegd in kolomopnamen van het bodemprofiel.

Indien archeologische sporen en/of vondsten zouden worden aangetroffen, schreef het Programma van Eisen voor dat deze gedocumenteerd zouden moeten worden. Eventuele vondsten zouden moeten worden verzameld. Bij de daadwerkelijke uitvoering van het onderhavige onderzoek bleek dit niet aan de orde.

Het onderzoek is uitgevoerd conform het handboek Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 2.2 (College voor Archeologische Kwaliteit 2005).

5 Resultaten

Bodemopbouw

Afbeelding 3: Geelgrijze keileemopduiking.

Van de veldpodzol die van oorsprong in het onderzoeksgebied aanwezig zou zijn geweest, werd bij het veldonderzoek weinig tot niets aangetroffen. Nadat machinaal de bovengrond was verwijderd, verscheen direct onder de bouwvoor van het onderzoeksgebied keizand. Het keizand bevatte ook grote zwerfkeien. Dat betekent

dat in het onderzoeksgebied sprake is van voor prehistorische bewoning relatief marginale gronden. Van de veldpodzolgrond die oorspronkelijk in het onderzoeksgebied aanwezig was, is door langdurige landbouw-activiteiten weinig overgebleven. De oorspronkelijke bodem-horizonten werden verploegd en zijn opgenomen in de bouwvoor. Tussen de bouwvoor en de onverstoorde bodem was een bioturbate menglaag aanwezig. Op enkele plaatsen in de bouwput kwamen de eerste aanzetten van de onderliggende keileem aan het oppervlak die zich manifesteerden als geelgrijs gekleurde vlekken (afb. 3).

In het cultuurdek werden geen laat- of post-middeleeuwse vondsten aangetroffen die wijzen op de ontwikkeling van een esdek voor de 19de of 20ste eeuw.

De hoogte van het maaiveld rondom de bouwput bevond zich rond de 19 m + NAP.

Archeologie

Gedurende het onderzoek werden geen archeologisch relevante vondsten of grondsporen aangetroffen. Daardoor kunnen de meeste onderzoeksvragen niet worden beantwoord. De enige vondsten bestonden uit (sub)recent afval en puin. Omdat zelfs geen aanlegvondsten of losse vondsten van middeleeuwse of prehistorische oorsprong werden waargenomen, is het aannemelijk dat het terrein in deze perioden niet voor bewoning werd gebruikt. Het is mogelijk dat het onderzoeksgebied toen voor landbouw werd gebruikt. Wegens de lage ligging en de vrij natte omstandigheden, moet dan vooral aan het weiden van vee worden gedacht. Deze activiteiten laten echter slechts zelden herkenbare sporen in de bodem achter. De enige grondsporen die werden aangesneden waren moderne ploegkrassen (afb. 4).

Afbeelding 4: Moderne ploegkrassen (donkere banen van boven naar onder).

De resultaten van het onderzoek zijn van belang voor een beter begrip van de 300 m zuidwestelijk van het onderzoeksgebied aanwezige nederzetting van de Trechterbeker-cultuur. Het is duidelijk dat het terrein ten noorden van de Vlintenstraat uit relatief marginale gronden bestaat en geen onderdeel zal zijn geweest van het bewoonbaar areaal in de prehistorie. Wellicht dat de invloed van de Trechterbeker-mensen ten zuiden van de nederzetting groter is geweest. Deze veronderstelling past in het beeld dat ontstond in twee proefsleuven die in het najaar van 2004 ten zuiden van de nederzetting werden gegraven (Eeltink & Nales 2005).

6 Conclusies

Op basis van de resultaten van de opgraving met beperkingen is vast komen te staan dat in het onderzoeksgebied geen archeologische overblijfselen aanwezig waren.

Door het landgebruik tot aan het onderzoek is van het oorspronkelijke natuurlijke bodemprofiel weinig bewaard gebleven. Het natuurlijke bodemprofiel dat in het onderzoeksgebied aanwezig was, was een veldpodzol in een dun pakket dekzand bovenop keizand en keileem.

De resultaten van het onderzoek geven aan dat de archeologische verwachting van het direct ten westen aan het onderzoeksgebied grenzende perceel laag is.

7 Literatuur

- Bakker, R.; 2003. *The emergence of agriculture on the Drenthe Plateau: a palaeobotanical study supported by high-resolution C-14 dating* (= Archäologische Berichte 16). Groningen.
- College voor de Archeologische Kwaliteit; 2005. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 2.2*. Zoetermeer.
- Eeltink, N.T.D. & T. Nales; 2005. *Gieten, Bloemakkers en Rijksweg N34. Een Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven* (= BAAC-rapport 04.198). Deventer / 's-Hertogenbosch
- Genabeek, R.J.M. & N.T.D. Eeltink; 2005. *Programma van Eisen. Gieten, Bloemakkers G – fase 1*. Deventer / 's-Hertogenbosch
- Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek; 2000. *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden, 2^e generatie*. Amersfoort.
- Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek; 2002. *Archeologiebalans 2002*. Amersfoort.
- Roller, G.J. de; 2003. *Een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) door middel van een archeologisch bureauonderzoek en boringen op het industrieterrein Bloemakkers te Gieten, gem. Aa en Hunze (Dr.)* (= ARC-Rapport 2003-65). Groningen.
- Spek, T.; 2004. *Het Drentse esdorpenlandschap*. Utrecht.
- Stichting voor Bodemkartering; 1977. *Bodemkaart voor Nederland schaal 1:50000, kaartblad 12 Oost Assen*. Wageningen.
- Waterbolk, H.T.; 1985. Archeologie. In: Heringa, J. et al (red.); 1985. *Geschiedenis van Drenthe*. 15-90. Meppel.

8 Begrippenlijst

Afkortingen

BAAC	Bureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
IVO	Inventariserend veldonderzoek
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlands Archeologie
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvE	Programma van Eisen

Verklarende woordenlijst

Afzetting	Neerslag of bezinking van materiaal.
A-horizont	Donkergekleurde bodemhorizont waarin humus door bodemdieren, planten, schimmels en bacteriën is omgezet en gemengd met de eventuele minerale delen.
B-horizont	Minerale (soms moerige) horizont waarin een of meer van de volgende kenmerken voorkomen: inspoeling van kleimineralen, aluminium, ijzer of humus uit hoger liggende horizonten, al dan niet in combinatie (bijna) volledige homogenisatie. Bovendien zodanige veranderingen dat nieuwvorming van kleimineralen is opgetreden en/of aluminium en ijzer(hydro)oxiden zijn vrijgekomen, of een blokkige of prismatische structuur is ontstaan.
Bioturbaat	Verstoring van de bodem door plant en dier (graven en wortelgroei).
Dekzand	Fijnzandige afzettingen die onder koude omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden uit de laatste ijstijd vormen in grote delen van Nederland een 'dek'.
Holoceen	Jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste IJstijd: ca. 8800 jaar v. Chr. tot heden).
Horizont	Een qua kleur, textuur en wordingsgeschiedenis homogene bodemlaag met karakteristieke eigenschappen.
Keizand	Zandlaag tussen keileem en dekzand met zwerfkeien.
Pleistoceen	Geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatswisselingen van gematigd warm tot zeer koud. Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 v. Chr.).
Saalien	Voorlaatste glaciaal, waarin het landijs tot in Nederland doordrong (vorming stuwwallen), ca. 200.000-130.000 jaar geleden.
Sediment	Afzetting gevormd door accumulatie van losse gesteentefragmentjes (zoals zand of klei) en eventueel delen van organismen.
Veldpodzol	Humuspodzolgronden met een humushoudende bovengrond dunner dan 30 cm.
Vindplaats	Een ruimtelijk begrensd gebied, waarbinnen zich archeologische informatie bevindt.
Weichselien	Geologische periode (laatste ijstijd, waarin het landijs Nederland niet bereikte), ca. 120.000-10.000 jaar geleden.